

CERRAHİ MİRASIMIZ

ÜLKEMİZDE CERRAHLIĞIN TARİHÇESİ

Dr.Cemil TOPUZLU

Bir asır evvele gelinceye kadar, memleketimizde diplomalı bir doktorun cerrahlık yaptığını bilenler yoktur. Eski zamanlarda cerrahlık, birtakım anpiriklerin, ezcümle kırık ve çıkıklar babadan oğula irsen geçen ve halk arasında (kırıkçı) (*) adı ile tanılan bir sürü şarlatanların, yaralıları da berberlikten yetişmiş ve (cerrah) ismini taşıyan tımarcılarının, sünnet ameliyesi de (sünnetçi) lerin ellerinde bulunuyordu.

Memleketimizde yüz seneden beri doktor diploması almış cerrahların çalıştıklarını ve cerrahlığın yavaş yavaş ileri gittiğini görüyoruz. Bundan dolayı bizdeki cerrahlığı üç devreye ayırmak istiyorum. Birinci devre: İkinci sultan Mahmudun İstanbul'da «Mektebi Tıbbiyei Askeriye» yi açması, ikinci devre: Türk cerrahlarının yetişmesi; üçüncü devre: antisepsi ve asepsinin, daha doğrusu modern cerrahlığın doğmasıyla başlar.

BİRİNCİ DEVRE

Bir asır evvel İkinci Sultan Mahmut, İstanbul'da mektebi Tıbbiyei Askeriye'yi açmış, Avrupa'dan birçok muallim getirmişti. Bunlardan fransızca olarak «Ameliyatı cerrahiye ve seririyatı hariciye» derslerini öğretmekte olan Kostantin Karatodori ve Sarandi adındaki iki doktor, ilk defa olmak üzere İstanbul'da cerrahlık yapmışlardı. Her nasılsa, pek çok zaman bu mekteplerde diploma alanlardan Türk cerrahı yetişmedi. Daha doğrusu, yetiştirilmedi ve yurdumuzda cerrahlık senelerce ecnebi, levanten vesair anâsırın elinde kaldı.

Bu devirde yalnız, Hacı İshak Efendi adındaki bir cerrahtan amelî surette cerrahlığı öğrenip cerrahaneden diploma alarak Paris'e giden ve fenni tıbbî tahsil ile İstanbul'a avdetinde Hekimbaşı olan ve sırasıyla Şehreminliğine, Nafia Nezareti ile Mektebi Tıbbiye Nezaretine tâyin kılınan ve Rum fetretinde

islâmiyeti kabul eden sakızlı İsmail Paşanın İstanbul'da kısa bir müddet doktorluk, cerrahlık yaptığı rivayet ediliyor.

İKİNCİ DEVRE

Bu devre de, cerrahlık tahsili için, ilk defa olarak Avrupa üniversitelerine gönderilen Türk doktorlarının memleketimize dönüp çalışmalarıyla başlar. Mektebi Tıbbiyei Askeriye'nin tesisinden beri geçen kırık sene zarfında, hiç bir Türk cerrahının yetişmediğini nazarı dikkate alan zamanki hükûmet, 875 de henüz mektepten çıkmış genç doktorlar arasında bir müsabaka imtihanı açarak, kazananlardan Naim Efendiyi Viyana'ya, Hayreddin ve Osman Efendileri de Paris'e gönderdi. Bu doktorlar, ikmali tahsil ederek İstanbul'a döndüklerinde 1877 senesi Rus muharebesi çıktı. Savaş yerlerine yollanarak muvaffakiyetle çalıştılar, büyük yararlıklar gösterdiler. Bunun üzerine üçü de mektebi Tıbbiyei Askeriye'de açık bulunan muallim muavinliklerine yerleştirildiler, bu suretle memleketimizde ilk defa Türk cerrahların iş başına geçtikleri görülür. Ancak, bu üç genç cerrahımız, yurdumuzda senelerden beri cerrahlık yapan ve her nasılsa halkımızın itimadını kazanmış olan ecnebi ve yerli cerrahlarla rekabet etmek imkânını bulamadıklarından, yine cerrahlık on, on beş sene daha Türk olmıyan cerrahların ellerinde kaldı. O zamanlar, şehrimizdeki bütün hastanelerde tek bir cerrah yoktu. Hususî Alman hastanesinde Dr. Kamburoğlu, İngiliz hastanesinde Dr. Şarl, Rum hastanesinde Dr. Dellas ve zamanlarda Dr. Sigordios, Ermeni hastanesinde Dr. Zartaryan, Yahudi hastanesinde Dr. İzidor Griver, cerrahlık vazifesini görüyorlardı.

İlk defa memleketimizde cerrahlık yapan Türklere Naim Bey, Nuri Beyin vefatından sonra mektebi Tıbbiyei Askeriye emrazı hariciye muallimliğine tâyin kılındı. Sekizinci sınıfta bulunduğumuz sıralarda, hocam Naim Beyin nazarı olarak

NOT: Yukarıdaki tarihlere 40 yıl ilave edilmesi gerekmektedir. Bu yazı Dr. Cemil Topuzlu'nun 1951 yılında yayınladığı "80 Yıllık Hatıralarım" adlı kitabından alınmıştır.

verdiği derslerden pek çok istifade ederdik, kliniklerde ve diğer hastahanelerde servis olmadığı için ameliyat yaptığını görmedim. Bununla beraber, çok değerli bir cerrah olduğunu işitirdim. 1891 de genç yaşında birdenbire vefat etti.

Doktor Osman Efendi — Osman Paşa — Rus muharebesinde seyyar hastahanelerde muvaffakiyetli ameliyat yaparak, birçok yaralıların hayatını kurtarmış olduğundan «Konkeran Osman» lâkabını almıştı.

Hocamız Kalyas Efendi, ameliyatı cerrahiye muallimi iken Osman Paşanın muavinlik vazifesini görüyordu. Kalyas Efendi, pek az Türkçesiyle kitaplardaki ameliyat resimlerini göstererek ameliyatı cerrahiye dersi verirdi. Osman Paşanın çok muktedir bir cerrah olduğunu işitirdim. 1905 de vefat etti.

Dr. Hayreddin Efendi — Hayrettin Paşa — çok nazik, ahlâk ve insanlık bakımından nümune teşkil edecek bir feragatle çalışır, muntazam ders veren çok kıymetli bir cerrah idi. Mektebi Tıbbiyei Askeriyenin ilk seririyatı hariciye muallimi Kostantin Karatodori'nin yetiştirmelerinden Aristidi Paşa, gözlerinden rahatsız olduğundan, seririyatın idaresini, seririyatı hariciye muallim muavini Hayreddin Paşaya bırakmıştı. O senelerde Avrupa hastahanelerinde henüz tatbik edilmeğe başlanan antisepsi usulünü benimsememiş olmasına rağmen, mektep içindeki hamamın göbekteşinde yaptığı ameliyatlarda ekseriya muvaffak olurdu. Bununla beraber, tehlikeli ameliyat yapmaya yanaşmaz; batın, dimağ, mafsal üzerinde ameliyat yapılmasını asla tecviz etmezdi. Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesinin teessüsünden sonra fahrî muallim unvanını almış, Harbiye Nezareti Sıhhiyei Askeriye Riyasetine getirilmişti. Vatanını pek çok seven merhum hocam 1912 Balkan harbinde, Bulgarların Çatalca'ya kadar geldiklerini duyunca Anadoluhisarı iskelesinde birdenbire oracıkta teslimi ruh eylemişti.

ÜÇÜNCÜ DEVRE

Bu devre takriben 60 sene evvel Avrupa üniversitelerinde cerrahlık tahsil ederek İstanbul'a avdet eden Türk cerrahlarının Mektebi Tıbbiyei Askeriye ve Mektebi Tıbbiyei Mülkiye ve İstanbul hastahanelerinde antisepsi ve asepsiye riayet ederek ameliyat yapmalarından, daha doğrusu memleketimize modern cerrahlığı temin etmelerinden sonra başlar. O

sıralarda ben, bu genç Türk cerrahlarının arasında bulunuyordum.

1890 senesi bidayetinde Paris'ten İstanbul'a avdetimde evvelâ Haydarpaşa hastanesi operatörlüğüne ve 1891 senesinde de Hayreddin Paşanın yerine mektebi Tıbbiyei Askeriye seririyatı hariciye muallim muavinliğine tâyin olunmuşum. Hocam Aristidi Paşa, gözlerindeki rahatsızlıktan dolayı derslere devam edemediğinden, seririyatın idaresi büsbütün bana bırakılmıştı. O esnada köhne bir barakadan ibaret olan seriyatı hariciye binası pek acıklıydı. Ameliyathanesi bulunmadığı gibi, tahta saplı âletlerden başka âlâtı cerrahiye namına hiç bir şey yoktu. Bu barakayı yıktırarak ameliyathanesiyle birlikte oldukça muntazam elli yataklı ahşap bir pavyon yapturdum. Avrupa'dan âlâtı cerrahiye, etüv vesaire getirttim. İlk senelerde antisepsiye ve biraz sonra da tamamiyle asepsiye riayetle ameliyat yapmağa başladım.

Diğer taraftan Avrupa'da benim gibi cerrahlık tahsil ederek peyderpey yurdumuza dönen çok kıymetli arkadaşlarımızdan Nureddin Paşa Mektepi Tıbbiyei Mülkiyede ve ilk yetişen kıymetli asistanlarımdan Raif Bey de Etfal hastahanelerinde modern cerrahlığı tatbik ve tamim ediyorlardı. Bu devirde, yalnız silindir şapka taşıyan doktor ve cerrahları itimat eden halkımız yavaş yavaş yeni Türk cerrahlarına rağbet etmeğe başladılar. Bu sayede yurdumuzda hekimler arasında cerrahlığa heves artınca birçok değerli Türk cerrahları yetişti ve çok şükür cerrahlık, büsbütün Türk cerrahlarının eline geçti. Bugün memleketimizde çok şöhret kazanmış arkadaşlarımız arasında takriben bundan kırk sene evvel yanımda çalışan asistanlardan Ahmet Kemal ve Behçet sabit Beyler, Tıp Fakültesi profesörlüklerinde ve doktor Feridun Şevket Bey de Haydarpaşa Nümune hastahanesi Başoperatörlüğünde ifayı hizmet ediyorlar ve en mühim, nazik ameliyatlari muvaffakiyetle yaparak Avrupa'da ve Amerika'daki cerrah arkadaşlarından farksız olarak çalışıyorlar ve Türk cerrahlığının yüzünü güldürüyorlar.

Yine çok kıymetli talebemden ve Gülhane askerî hastahanesi profesörlerinden, memleketimizde birçok kıymetli cerrahlar yetiştiren Mim Kemal Bey arkadaşımızı da burada sevgi ve takdirle yâdetmek isterim.

Memleketimizde cerrahlığın ileri gitmesinde Gülhane Askerî Tatbikat Mektebinin dahi pek bü-

yük hizmetleri vardır. Bu müessesenin başında bulunan Dr. Dayke ve Viting Paşalar yine çok çalışkan talebelerimden Orhan Abdi Bey merhum dahi pek çok cerrah yetiştirdiler.

Türkiye'de cerrahlığın inkişafına hizmet edenler arasında senelerce yanımda asistan olarak çalışan Fâzıl ve Süfyan Beyler de vardır. Ezcümle Süfyan bey... Memleketimizde ilk defa röntgen şuaını kullanmış, seririyatımızın bir köşesinde tesis ettiğimiz mektebimizin biricik röntgen lâboratuvarını senelerce kendi başına idare etmiş ve birçok mütehasıs yetiştirmiştir. Umumî Harpte tabur hekimi olarak gönderildiği Erzincanda, hizmetinden daha çok seneler istifade olunacağı bir yaşta vefat etti.

Daima rahmet ve hürmetle hatırladığım yukarıda isimleri geçen bütün cerrah arkadaşlarımın tercümei hallerini ve meydana getirdikleri eser ve neşriyatı mufassal surette yazmak istiyordum. Bu hususta birçok araştırmalarımaya rağmen, hiç bir şey elde edemedim. bundan dolayı müteessirim.

YURDUMUZDA MODERN CERRAHLIK NASIL KURULDU

Bir asır evvel cerrahlık bütün dünyada pek gerideydi. Anestezinin mevkii tatbika konulması, ameliyatta fazla kan akıtmamak için bir takım âletlerin icadı, hususile röntgen şuaının keşfi, hastalara lüzumunda kan vermek, ameliyatlardan evvel ve sonra ciddi surette tedbirler almak ve son zamanlarda sülfamitler, stepto-aureomycine ve penicilin cerrahî müdahale ve tedavilere teşrik edilmesi ve umumî ve mevzî his iptalindeki terakki sayesinde bugünkü modern cerrahlık meydana gelmiştir.

Pek iyi hatırlıyorum: Altmış altı sene evvel henüz Mektebi Tıbbiyei Askeriye'nin son sınıfında bulunuyordum. Peritona, mafsallara, dimağa el sürmek şöyle dursun, en âdi bir abseyi açmak bile çok tehlikeliydi.

Herhangi bir ameliyattan sonra yaralar bitişmez, dikişler tutmaz ve birçok hastalar yılcık, tetanoz ve septisemiden ölürlerd.

On dokuzuncu asırda Fransa'da yetişen en meşhur cerrahlardan «Nelaton», Tıp Akademisinde yaptığı bir tebliğde « Yaraların cerrahatlenmesine ve dikilen yaraların ittihadı ulâ ile kapanmasına çare bulan cerrahın altından heykelini yapmalı ve dün-

yanın en büyük bir meydanına dikmelidir.» demişti. İşte bu cerrahın o zaman halline ihtimal vermediği muamma bugün tamamiyle kuvveden fiile çıktı.

ATMIŞ ALTI SENE EVVELKİ CERRAHLIK

1885 senesinde Gülhanedeki Mektebi Tıbbiyei Askeriye'nin son sınıf ve seririyat talebesi iken hastaların haralarına şu veçhile bakılıyordu:

Antisepsi henüz hastahanemize ayak basmamıştı. Her sabah saat dokuzda hastaların yaralarına bakılırdı. Bu esnada hademe üzerinde iyodoform tozu, iyodoform merhemi, tiftik, sünger, zamkly pamuk ve tahta saplı birkaç âlet bulunan pis bir tepsiyi, diğer bir hademe de leğen ibriği hocamızın ardısıra taşırdı. Hocamız elini yıkamaksızın herhangi bir hastanın sargısını çözer, yarasını açar. Yaray idrofil pamuk bilinmediğinden, süngerle sildikten sonra üzerine iyodoformlu merhem ve biraz da tiftik ve zamkly pamuk koyar ve kullanılmış pis bir sargı ile sarardı. En sonra koğuştâ akar sulu musluk bulunmadığından, hademenin elinde taşıdığı leğen ibrikle elini yıkardı.

Koğuştâlarda Pourriture d'Hopital, hattâ yılcık, septisemi eksik değildi. Bütün dikilen yaralar tutmaz, daima cerahatlenirdi. Âdi bir apsenin açılmasını müteakıp pek çok defa hastaların öldüklerine şahit olurduk.

Seririyatımızda ameliyathane yoktu. Ampütasyon, kemik rezeksiyonu ve perineden taş çıkarmak (karın açmak tarikiyle mesaneden taş çıkarmağa cesaret edilemezdi) gibi ameliyatı hocam Aristidi Paşa, mektebin içerisindeki hamamın göbektâşında yapardı. Bilâmübalâğa hastaların yüzde sekseni enfeksiyon ve pnömonilerden ölürlerd. Bu sebepten dolayı bir sene içinde sekiz, ondan fazla ameliyat görmek nasip olamazdı.

1887 senesinde antisepsi usulünü ve yeni cerrahlığı öğrenmek üzere Paris'e gönderildim. İlk önce Laennec hastahanesinde Lucas Championnière'nin servisine devam etmeğe başladım.

Burada antisepsinin üç, dört seneden beri muvaffakiyetle Lister-Alfons usulüyle tatbik edilmekte olduğunu öğrendim. Ezcümle tiftik yerine iyodoform'lu, bezler, merhem yerine asitfenikli sular, sünger ve zamkly pamuklar yerine de idrofil pamuklar kullanıldığını gördüm. Bu esnada benimle beraber diğer dış memleketlerden gelen yüzlerce cerrahlar,

öğrenciler bu servise muntazaman devam ediyorlardı.

Lucas'ın duvarları beyaz çini ile döşenmiş bir ameliyathanesi, nikelden yapılmış çok güzel bir ameliyat masası ve hususiyle mektepte görmediğim sapları yine nikelden yapılmış âlâtı cerrahiye nazarı dikkatimi çekiyordu. Lucas o sıralardaki nazariyeye göre havadaki mikropları öldürmek için iki büyük pulverizatör içine konulmuş yüzde beş asitfenikli su ile mütemadiyen ameliyathanenin içinin havasını pulverize ediyordu. Alışık olmadığım dan, ilk günlerde ameliyathanede uzun müddet duramıyor, sık sık dışarıya çıkıyordum.

Lucas, ameliyattan evvel ellerini yıkıyor. Temiz beyaz bir gömlek giyiyor, iplikleri ve âlâtı cerrahiye yi kaynatmıyor, fakat yüzde beş asitfenikli sular içinde bulunduruyor. Ameliyat esnasında taze yarayı mütemadiyen yine yüzde beş asitfenikli sularla yıkar ve diktiği yara üzerine iyidoform tozunu, bir kâğıt içindeki iyofomlu bezleri koyduktan sonra, gûya havadaki mikroplardan yarayı muhafaza için de üzerine dört, beş kat, hattâ birkaç kilo pamuk ilâ ve ederdi.

Bir gün Lucas, ameliyattan evvel verdiği bir derste üç ay zarfında otuza yakın fitik ameliyatı yaptığını ve bunlardan yalnız (?) iki tanesini kaybettiğini ve dikilen yaraların yüzde kırkının (?) cerahatlenmeksizin per primam kapandığını söyleyince, Lucas'ın elde ettiği bu muvaffakiyete konferans salonunda hazır bulunan yerli, ecnebî doktorlar hayran kalmışlar ve ameliyatta antisepsinin çok büyük faydalar temin ettiğine kani olmuşlardı. Halbuki bu sıralarda Lucas gibi bazı temin ettiğine kani olmuşlardı. Halbuki bu sıralarda Lucas gibi bazı genç cerrahlar antisepsiye riayetle ameliyat yapmakta oldukları halde yaşlı ve muhafazakâr bazı hocalar da bu yeni usule pek yanaşmıyorlardı. 1887 senesinin son aylarına doğru Necker, Laennec hastahanelerinde Pike, Kirmison gibi tanınmış cerrahlar, kullandıkları kompresleri kaynatmağa başladılar. (Hastahanelerde Otoklav ve Etüv kullanılmıyordu.) Fransa'da o sıralarda hemen bütün cerrahlar taze yaraların havadan düşen mikroplarla enfekte olduğuna inanıyorlardı 1888 de ilkönce hocam profesör Le Fort, bunun aksini ispat etmiştir. Şöyle ki: Le Fort, ampütasyon yaptığı hastaların ayak veya kollarındaki yaraları tamamiyle diktikten sonra üstüne hiç bir şey koymaksızın bir tel kafes altında havaya mâ-

ruz ve açıkta bırakıyordu. Bir hafta zarfında yaraların ekserisi enfekte olmaksızın kapanıyordu. Niha yet 1899 senelerine doğru Le Fort'un, yaraların havadan düşen mikroplarla cerahatlenmediği iddiası büsbütün kabul edildi.

1890 senesinde Paris'ten İstanbul'a döndüm. Haydarpaşa hastahanesi operatörlüğüne tâyin kıldım. Bu askerî hastahane de yaraların hâlâ eski usulde tiftik, lâpa ve merhemlerle pansıman yapıldığını, idrofil pamuk ve gaz yerine sünger kullanıldığını, hattâ eski usulde tiftik, lâpa ve merhemlerle pansıman yapıldığını, idrofil pamuk ve gaz yerine sünger kullanıldığını, hattâ üzerinde kurtların bile gezdiklerini görünce şaşırđım.

Hastahane de askerî üniformayı ve cerrah adını taşıyan tımarcılıktan, berberlikten yetişme büyük rütbeli birkaç kişi vardı. Bunların yerine atisepsiyi iyice öğrenmiş olan kimseler koymak istedim. Okur yazar genç askerlerden isteklileri toplayarak askerî sağlık memurları yetiştirmek üzere bir mektep açtım. Arkadaşlarımla birlikte ders vermeğe başladık. Bu suretle üç sene okuduktan sonra diploma alanlar küçük cerrah adını taşıyacaklardı. Bu mektepten birçok küçük cerrahlar yetişti. Taburlara dağıtıldı. Geçenlerde bunlardan emekli olarak bir tanesinin hayatta olduğunu gördüm, altmış sene evvel benden ders aldığı söyledi. Yine bunlardan bir tanesi sütünnemin oğlu Ahmet Efendi hâlâ berhayattır, memleketi olan Ordu kasabasında küçük cerrahlık yapmaktadır.

1891 senesinde Mektebi Tıbbiyei Askeriye, serriyatı hariciye muallim muavinliğine tâyin edilince Haydarpaşa Askerî hastahanesini bıraktım.

Bu sıralarda Gülhanedeki mektebin köhne serriyatı hariciye bakarakısmı daha perişan buldum. Hâlâ bir ameliyathanesi yoktu. Pansımanlar eskisi gibi tiftik, merhemler, lâpalarla yapılıyordu. Velhâsıl bu raya antisepsi usulü ayak basmamıştı. İlk zamanlar, değil mühim bir ameliyat, hattâ fitik ameliyatını yapmağa bile cesaret edemiyordum. 1982 senesinde vukubulan ısrarım üzerine amfili bir ameliyathanesi ile elli yataklı bin pavyon yaptıрмаğa muvaffak oldum. Paris'ten henüz kullanılmımağa başlanan Etüv ve Otoklav getirttim. Hattâ bu âletler gelinceye kadar Emin Efendi adında bir sanatkarın yaptığı küçük bir otoklavdan bile istifade ettim. O tarihte şu suretle ameliyat hazırlıkları yapıyordum:

Pamuk, kompres gaz ve iplikleri otoklavdan ve alâti cerrahiyeyi de Pupinel etüvünden geçiriyor-duk.

Bana yardım edecekleriyle birlikte lâakal bir çeyrek müddetle sıcak su, sabun, fırça ile âdeta beşerelerimiz soyuluncaya kadar ellerimizi ve hastanın ameliyat yapılacak tarafını yıkadık ve büyük kompreslerle örterdik. Taze yarayı mütemediyen yüzde beş asitfenik suyu ile yıkar, ipek ipliklerle diker ve yaranın üstüne iyodoformlu faz ve çokça idrofil pamuklar koyardık. Kan bulaşan ellerimizi de yanımızda cam bir küvet içinde bulunan süblimeli su ile temizlerdik. O tarihte tentürdiyod, lâstik eldiven, yüzlük bilinmiyordu, kullanılmıyordu. Ameliyat sırasında taze yaraları yıkadığımız fenikeli sular, bilâhere deri altına seroziteler ve süpürasyonlara sebep olduğunu anlayınca fenikeli suları kaldırdım. Yaraların cerahatlenmeksizin kapandığını gördüm. Birkaç ay sonra da taze yaraların üstüne iyodoformlu bezler dahi koymamağa karar verdim. Ve 1894 tarihinden itibaren ameliyat esnasında Paris'te öğrendiğim antisepsiye büsbütün kaldırdım. Ve o sıralarda seriyatı hariciyede antisepsiye tamamiyle terkedererek yalnız asepsiye riayete ameliyat yaptığuma dair Beyoğlundaki Cemiyeti Tıbbiyei Şahanede (bugünkü Türk Tıp Cemiyeti) tebligatta bulundum. Buna birçok yerli, ecnebi arkadaşlarım itiraz ettiler. Senelerce sonra da bu arkadaşlarım, hattâ Rider ve Dayke Paşaların idare ettikleri Gülhane hastahanesinde bile bütün ameliyatta antisepsi ile birlikte asepsi yapmaktan bir türlü vazgeçememişlerdi.

1898 senesinde Paris'te bulunduğum sıralarda birçok hastahanelerde ameliyat esnasında asepsi ile birlikte antiseptik ilâçların kullanıldığını görünce çok kıymetli dostum Tuffier'ye, dört seneden beri seriyatı hariciyemizde antisepsiye büsbütün terkedererek yalnız asepsiye tevfikane ameliyat yaptığımdan ve elde ettiğim muvaffakiyetten bahis açtım. Tuffier bana:

«Azizim, ben tamamiyle senin fikrindeyim. Bir iki seneden beri antisepsiye bıraktım. Yalnız asepsi yapıyorum. Taze yaralardaki cerahatlenmelerin azaldığını gördüm. Bu hususta bazı arkadaşlarımı cerrahî cemiyette bile ikaz ettim. Fakat bir türlü söz geçiremedim. Yarın birlikte cemiyeti Cerrahiyeye gidelim. Senin asepsi hakkında tebligatta bulunaca-

ğına dair arkadaşlarıma takdim ederim.» dedi.

Ertesi günü Tuffier ile Seine sokağındaki cemiyete gittik. Hulâsa olarak aşağıda yazılı tebliği yaptık «Taze yara içine konulan asitfenik, süblime, iyodoform gibi antiseptik ilâçlar ekseriya deri altına serozite toplanmasına ve bilâhare cerahatlenmelere sebebiyet verdiğinden, seriyatı hariciyemizde 1894 senesinden beri yaralara bu gibi ilâçları koymuyorum. Daha doğrusu antisepsiye büsbütün terkedererek yalnız asepsiye riayet ediyorum. Bu suretle yaralarımızda süpürasyon hemen yok nisbetindedir.»

Bu tebliğ üzerine cemiyet âzasından birçok genç cerrahlar bu mevzun lehinde bulundular. Uzun müddet münakaşalar oldu. Ve bir neticeye varamadan toplantı dağıldı. Toplantıdan çıkarken Tuffier bana: «Ben tamamiyle senin fikrindeyim, yâni bütün ameliyatlarda antiseptik ilâçları bir tarafa bırakıp yalnız asepsi yapmalıyız. Fakat ne yapalım. Fakat ne yapalım, bazı yaşlı, muhafazakâr meslek arkadaşlarımızı bir türlü ikna edemiyorum. İşte senin ve benim gibi, ameliyatta antisepsiye terkeden birtakım Alman cerrahların sayesinde bugün cerrahlık Almanya'da daha zade ileri gidiyor. Görüyorum ki siz Türkler de bizi geride bırakmağa başladınız.» demişti.

1905 senesinde Berlin'e gitmiştir. Orada cerrahların ameliyat esnasında lâstik eldiven ve yüzlerinde bezden yapılmış maske kullandıklarını görünce, arkadaşlarımız alaylarına rağmen avdete derhal aynı tertibatı aldım. Hattâ bu hususta ben daha ileri giderek Üsküdar'daki hususi hastahanemde (Zeynep Kâmil Hastahanesi) ameliyat esnasında yardımcılarından başka hazır bulunanların kâffesine etüvder geçmiş yüzlük taktırdım, bulûzlar ve çizmeler giydirdim. (Halbuki bu kıymetli tedbirleri ameliyathanesinin pek büyük ve asistanlarının pek çok olmasından, Tıp Fakültesinde tatbik edemiyordum.)

O sıralarda Zeynep Kâmil hastahanesinde yapmakta olduğum ameliyatı görmek üzere araya de vam eden çok kıymetli eski talebelerimden Orhar Abdi Bey merhum yüzlük, eldivenlere pek itimad olmadığını göstermek için bana:

«Paşa, beni de umacı kıyafetine sokuyorsun» di yerek ve istimeyerek yüzüne yüzlükleri geçiriyor du.

Ameliyat esnasında aldığım bu tedbirlerden başka, ameliyathanede zerre kadar toz bulunmasına dikkat edirdim. Bazı kere patojen mikropları taşıyan tozların havaya karışarak ameliyat esnasında taze ve mühim bir yara üzerine düşerek enfeksiyonlara sebebiyet vereceğine kani olduğumdan, ameliyathanemi her gün dezenfekte ettirir, yağlıboyalı duvarları sabunlu sularla yıkattırırđım. Saklı ve göze görünmiyen tozları yerlerinden kımlatmamak için de ameliyat esnasında lüzumsuz yere gezmeyi, dolaşmayı bile menederdim.

Ameliyathanelerde bulunan tozlar hakkında Paris'te meşhur cerrah Lardenua ile aramızda bir konuşma olmuştu.

Bundan takriben yirmi sene evvel kızım Selma'nın safra kesesindeki taşları çıkartmak için Paris'e gitmiştim. Doktor Lardenua ameliyata hazırlanırken ben ameliyathanemin duvarlarını sıkı sıkı teftiş ediyor ve Lardenua'ya, tozlar vasıtasıyla havaya mikroplar dağılmak ihtimali olduğuna dair düşüncelerim ve bu hususta aldığım şiddeli tedbirleri söylüyordum. Bana:

«Aziz dostum, ameliyathanelerin havasında mikropların bulunduğuna dair içinize bir korku girmiş olduğunu anlıyorum, Ben, ameliyat odalarının havasında mikropların bulunduğuna pek ihtimal veremiyorum. Yaptığım muhtelif bakteriolojik araştırmalarda dahi müsbet bir şey elde edemedim. Fakat yine seni biraz haklı buluyorum. Çünkü ameliyat esnasında aldığımız sıkı tedbirlere rağmen bazan her nasılsa yine yaralarımızın cerrahatlendiğini görüyoruz. Sebebi bir türlü bulamıyorum. İhtimal ki senin düşündüğün gibi, ameliyathanede gezintiler sırasında kalkan tozlar vasıtasıyla havaya mikroplar karışıyor, yaraların üstüne düşüyor, bundan dolayı da tozlara karşı da tedbirler almayı düşünmeliyiz.»

«Hattâ, geçen hafta, Serine sokağındaki Cemiyeti Cerrahiyede bu hususta uzun uzadıya münaka-

şalar bile oldu. Hiç bir netice elde edilemedi.» demişti.

Hulâsa, modern cerrahlığın antisepsi usulüyle başlayan tarihî muvaffakiyetini de üç devreye ayırıyorum:

Birinci devre (Antisepsi): Takriben 1882-1884 senelerinden başlıyor. Bu sıralarda yapılan bütün ameliyatlarda sapsarı madeniye çevrilmiş cerrahî âletler, iplikler, fenikeli sular içinde bırakılır ve taze açılan yaralar fenikeli sularla yıkanır, yaralar dikildikten sonra üstü iyodoform tozu; iyodoform gazlarla örtülür ve ameliyathanede bu esnada kuvvetli fenikeli sularla pülverize edilirdi. Bu devrede tam mânasiyle saf antisepsi devresi demek daha doğrudur.

İkinci devre (Antisepsi ve asepsi): Cerrahlık, Pastör'ün mikropları keşfiyle elde etmiş olduğu antisepsi ile iktifa etmedi. Cerrahlar, ameliyatta kullandıkları antiseptik ilâçların mikropları tamamiyle öldürmediği gibi, muharrir olmalarından ve ensiceyi âdeta tahrip etmelerinden dolayı deri altında serozitelere ve süpürasyonlara hariçten mikrop sokmamak çarelerini ve burun için hareret gibi âmil bir müessirden istifade etmeyi düşündüler. Ve bu suretle asepsi usulü meydana gelmişse de antisepsiyi de bütün bütün terketmemişlerdir. Antisepsi ile asepsinin birlikte yapıldığı bu devre ikinci devreyi teşkil ediyor.

Üçüncü devre (Büsbütün saf asepsi): 1882-1894 seneleri içinde antiseptik ilâçların hiç bir kıymeti kalmadığına büsbütün kanaat hâsıl olunca, ameliyat esnasında antiseptik ilâçlar kullanılmamış ve yalnız âlât ve edevatı cerrahiyetinin sterilize edilmesiyle iktifa edilmiş, yâni tam mânasiyle bugün elde ettiğimiz saf asepsi usulü tamamiyle yerleşmiş ve bütün dünyadaki cerrahlar tarafından kabul edilmiştir.